

Pequeño diccionario de ecofeminismo

MARÍA GONZÁLEZ REYES

Il·lustracions de Celia Sacido

Ficha tècnica

ISBN: 978-84-9743-942-8

Pàgines: 200

Primera edició: novembre de 2021

Coberta: rústica

Format: 18 x 21 cm

Col·lecció: Nandibú Singular, núm. 9

NANDIBÚ
SINGULAR

editorial
MILENIO

Resum de l'obra

Els van preguntar a la canalla què significaven algunes paraules. Paraules que parlen de vetllar per la natura i de tenir cura de les persones. Que ajuden a posar la vida en el centre. Tot i que són molt joves, saben definir-les perquè són conscients de la importància de la rugositat dels arbres a l'hora d'emparrar-s'hi i perquè coneixen els millors racons del bosc per jugar a fet i amagar i senten, en algun moment de cada dia, que els petons i les cançons són tan importants com poder menjar quan tens l'estómac buit.

Després, amb les paraules de cada lletra de l'abecedari, va sorgir una història...

Biografia de l'autora

María González Reyes (1977) és professora de biologia de secundària i activista d'Ecològistes en Acció, organització en què participa en l'àmbit de l'educació ecològica i de l'ecofeminisme. És autora de *Vivir* (Milenio Publicaciones), de cinc llibres de relats publicats a Libros en Acció i coautora de *Cambio climático* (Litera Libros). Ha participat en altres llibres col·lectius i en articles d'ecologisme social apareguts en diversos mitjans de comunicació: *El Salto*, *Ctxt*, *Revista Papeles*, *Cuadernos de Pedagogía*, *Graó*, *La Marea*, *Revista Ecologista* o *Pikara*. Ha viatjat per diversos països de l'Amèrica Llatina, on ha conegut i ha participat de diversos col·lectius i moviments socials. És en molts d'aquests llocs, especialment en els barris populars de Tucumán (Argentina), on ha après a mirar el món des de sota. Les seves grans mestres han estat les dones d'aquests barris, que li han ensenyat que sí que existeixen altres mons possibles i que elles els habiten.

Biografia de la il·lustradora

Celia Sacido va néixer l'any 1984 i es considera meitat segoviana i meitat madrilenya. Va formar-se com a directora i realitzadora de cinema d'animació a València (França) i a Madrid, on també va instruir-se com a enquadernadora. Ha realitzat diversos màsters d'edició de llibres, escriptura de literatura infantil i juvenil i d'il·lustració d'àlbums. Actualment centra el seu treball en la il·lustració infantil.

Guia didàctica elaborada per:

Jaume Centelles Pastor (jcentell@xtec.cat) | Laura Lagunas Duran (llagunas@xtec.cat)

Introducció

Pequeño diccionario de ecofeminismo està recomanat per a les edats compreses entre els sis i els nou anys, una etapa de creixement dels infants —com altres— transcendent i especial.

És sabut que la nostra salut depèn, en part, del bon funcionament del cervell i per això convé mantenir-lo estimulat i activat amb la lectura. Llegir ens fa créixer i viure més, llegir ajuda els joves a fer-se grans perquè facilita la construcció de la seva personalitat, amplia el seu vocabulari i els proporciona velocitat lectora. La lectura també ajuda a comprendre el món, a discernir el que és just, a madurar i a desenvolupar el sentit crític. La lectura també ens diverteix.

La lectura de llibres valents ajuda els nois i noies a cultivar algunes qualitats com la confiança, la humilitat i la capacitat de treball. Ens interessa que s'esforcin a entendre allò que els relats ens volen transmetre i que siguin persones curioses, que és una bona manera d'aconseguir persones lliures, creatives i independents.

En aquesta guia didàctica apuntem algunes consideracions i oferim alguns exemples d'activitats que es poden fer amb els contes. Podreu llegir algunes accions pensades per als primers escrits. Són «pistes» per veure què es pot fer amb els infants a l'aula (o a casa).

La primera aproximació comença amb el coneixement del llibre, preguntant sobre el seu contingut (de què tracta la història? Què és l'ecofeminisme?), observant el suport físic (quina mena de document és? Una revista? Un llibre de coneixements?), les il·lustracions, la contracoberta, els crèdits, els agraïments, etc.

Un tortell de paraules

Abans de començar a llegir el *Pequeño diccionario de ecofeminismo* es pot fer un joc semblant al conegut *Pasapalabra* televisiu.

Prepareu una cartolina amb un «tortell» amb totes les paraules de l'abecedari i feu preguntes com les que hi ha a l'inici de cada relat. Són les definicions que han fet infants com ells.

Per exemple, la mestra diu:

—Amb la lletra A, «És una cosa que em va molt bé i que m'ajuda quan em sento malament».

—Aspirina? —contesta un.

—No.

—Abraçades —diu un altre.

—Correcte! Una altra: Una paraula que comença amb la B i és «una cosa que va amb rodes i no contamina».

—Una bicicleta.

—Sí!

I així fins a completar el tortell.

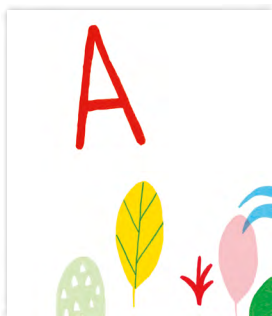
Estratègies de lectura

Proposem una *lectura guiada* basada en la idea que l'infant aprèn millor quan hi ha algú (la mestra, la mare) que el guia formulant interrogants, fent-li veure el significat d'un context determinat, oferint pistes, ajudant a comprendre el text, mostrant estratègies de descodificació, conversant sobre el que s'ha llegit.

Es tracta d'ajudar-los mitjançant «bastides» (suports) per entendre la narració (explicar-los el vocabulari nou, ressaltar les característiques del text, recordar prediccions anteriors, etc.). Quan els infants han assimilat les estratègies practicades, es retira la «bastida» i passen a experimentar la lectura individual, independent.

Imaginació

Recordem que allò més necessari és que els infants tinguin imaginació, la capacitat de pensar que les relacions entre les persones i amb l'entorn siguin més ecològiques, solidàries, amables i millors. Per això els relats d'aquest llibre de la María González Reyes són incentius per fer-nos veure com són les coses i ens apunten nous models de convivència.

Aquesta història ens parla d'amor. Però és un amor a la natura.

Després de llegir les definicions que trobeu al principi (abraçades, alegria, alternatives, alletar, amor i arbre) potser ja us podeu fer una primera idea sobre el tema del relat.

Us proposem que comenceu a llegir en veu alta les dues primeres pàgines i us atureu quan diu:

Juntas pensaron cómo defender la vida de los robles y de los rododendros, que era, también, defender su propia vida. Puede que se les ocurriera construir una valla que rodeara todo el bosque para tratar de protegerlo, o que pensarán en tirar piedras a las sierras eléctricas para romperlas, o que pusieran al ganado en medio de los caminos para que las máquinas rompeárboles no pudieran llegar.

Abans de continuar llegint, **plantegeu un DEBAT sobre què faríeu vosaltres, els infants.** Tal vegada, ja us està bé que talin els arbres, o potser sou dels que enteneu que els arbres ens són molt necessaris i útils i convé protegir-los.

Recolliu les propostes de tothom, escriviu-les a la pissarra o en un mural i després seguïu llegint el relat sorprenent sobre la manera com van aconseguir aturar les excavadores.

Amb l'ajuda de la mestra, feu una recerca sobre les DONES CHIPKO i enteneu el concepte d'ecofeminisme perfectament.

A continuació, llegiu el poema «Cedre del Líban» de la Lola Casas.

Cedre del Líban

Potser eres estranger,
però les merles del barri,
trobant-te ben adient,
t'han pres fent un gran xivarri.
Sense demanar permís,
tal com els toca de ser,
han llogat el teu brancatge
per posar niu a recer.
I tu, tranquil i amable,
tot alçat i presumit,
vius feliç allà a la plaça
amb música de dia i nit!

Ara, imagineu que davant de l'escola o al carrer on viviu hi ha un arbre com el que es descriu al poema o un roure com el que defensaven les dones Chipko i us assabenteu que el volen talar per fer un aparcament per als cotxes. Segurament no ho trobareu bé i decidiu **escriure una carta de protesta a l'alcalde**. ¿Us atreviu a redactar l'escrit per exposar els motius pels quals creieu que no han de talar l'arbre i, de passada, oferir altres solucions per a l'aparcament? Segur que sí! Endavant!

A més a més, podeu acompanyar la carta amb un dibuix ben bonic d'un roure o d'un rododendre com el que defensaven a l'Índia. Només cal que agafeu els estris de dibuixar (retoladors, aquarel·les, ceres, llapis, etc.), poseu una música de fons agradable —per exemple, el segon moviment *andante* del concert núm. 21 de Mozart— que us inspire i segurament la carta quedarà molt més llüida.

Segons la Viquipèdia, «una bruixa, a vegades anomenada remeiera o fetillera, és una dona sàvia amb uns coneixements amplis sobre plantes, els seus usos medicinals i els seus principis actius, i amb la capacitat d'utilitzar aquests sabers per a aconseguir un propòsit».

Resulta curiós, si més no, comprovar que quan sentim la paraula *bruixa* pensem en una persona d'aspecte envellit, lletja, solitària, que fa encanteris i empra pocions per aconseguir els seus objectius, majoritàriament d'intenció maligna.

Per això, la nena del relat diu:

—Papá, creo que me dan miedo las brujas y por eso, algunas noches, me voy a tu cama.

Segurament, heu llegit alguns contes en què hi apareixen bruixes. En alguns, com el d'en Ton i la Guida, la bruixa és molt dolenta; en altres ens la mostren com una persona llesta i sàvia, com al relat de Chris Van Allsburg «L'escombra de la viuda»; també hi ha bruixes divertides com les de la sèrie de Valerie Thomas i Korki Paul en què s'expliquen les peripècies de la bruixa Brunilda, i, fins i tot, bruixes ximpletes com la Bruixa Avorrida de *Les Tres Bessones*.

Proveu d'explicar-vos els uns als altres què en sabeu, què heu sentit o què us imagineu de les bruixes:

Recordeu alguna disfressa de bruixa que us heu posat per Carnaval o Halloween?

Coneixeu algun relat en què hi hagi bruixes?

Com són?

Poden fer encanteris?

On viuen?

Què els fa por?

Què mengen?

Quina escombra més guapa!
Julia Donaldson

La bruixa Brunilda
Valerie Thomas

Us atreviu a dibuixar una bruixa? Sí? Torneu a llegir el final del conte:

—Pero, papi..., es que yo quiero que me lo cuentes hoy...
—Bueno, pues te doy un beso de buenas noches y te la cuento si cierras los ojos y la escuchas mientras te imaginas a esas mujeres que, cuando muchos hombres decían que ellas no podían, decidieron aprender a montar en bici y comenzaron a sentir bocanadas de libertad con cada pedalada.

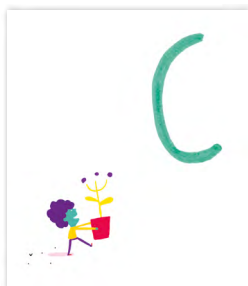
Agafeu un full i **dibuixeu una bruixa**, però que vagi damunt d'una bicicleta.

En acabar, podeu **escriure i imaginar allò que el pare li explica a la seva filla** sobre les bruixes que anaven en bicicleta.

Ah! I si voleu saber si a la vostra família hi ha alguna bruixa, només cal que comproveu si:

- Duu perruca.
- La seva saliva és de color blau.
- Mai ensenya els dits dels peus (perquè no en té).
- Li agrada el cafè amb llet.

Si compleixen aquestes quatre condicions és molt probable que la vostra mare, la vostra àvia o la vostra tieta sigui una bruixa... o potser no.

Ui, quina pila de bones idees que tenen en aquesta classe.

Algunes les podeu compartir i d'altres us faran pensar, però segur que la que més us ha sorprès és la resposta de l'Arwa quan escriu a l'espai que queda a la cantonada superior esquerra de la pissarra això:

«Disfrutar de un baño en un río, sintiendo cómo el agua te empapa todo el cuerpo, mientras los caballitos del diablo vuelan azul centelleante alrededor».
—¿Y por qué esto es una manera de frenar el cambio climático? —preguntó la profesora.
—Porque si queremos y disfrutamos de la naturaleza la vamos a cuidar.

És bonic, oi? I poètic també!

Sabeu què són els «caballitos del diablo» (espiadimonis) i per què tenen aquest nom? Són uns insectes que s'assemblen a les libèl·lules i segons la contrada els diuen amb altres noms. Hi ha qui els anomena «helicòpter» perquè els recorda aquest vehicle volador, altres els diuen «estiracabells», «tallanassos» i més noms curiosos.

Per començar, feu una investigació per saber **quina és la diferència entre un espiadimonis i una libèl·lula**. Podeu fer una cerca als llibres d'insectes, a internet al DIEC o similars.

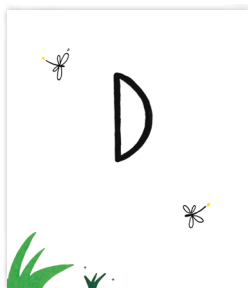
I després, com els nois i les noies del relat, us proposem un treball en equip: **fer un mòbil d'espiadimonis**.

Si hi ha acàcies a prop de casa o de l'escola, agafeu les llavors que trobeu al terra. Són les que tenen forma d'ala, i quan les llenceu enlaire tornen a caure fent voltes com les hèlices dels helicòpters. Us aniran genials per fer les ales dels espiadimonis.

Podeu usar agulles d'estendre la roba o branquillons per fer el cos. També van bé els pals dels gelats, els escurapipes o els cartrons.

I amb uns cordills i una mica de traça segur que aconseguireu fer un mòbil preciós que podeu penjar del sostre a prop de la finestra de l'aula de manera que quan l'obriu, amb el ventjol, els «espiadimonis» volin i us facin el dia més alegre.

Claus, petxines, pedres, cordes, pinyes, caixes, botons, taps, branques, rotllos de cartró, pinzells, compactes, gomes...

Si pareu atenció, us adonareu de la quantitat de peces soltes i material de rebuig que teniu al voltant, sovint són elements que passen desapercebuts i que, fins i tot, llencem.

La protagonista d'aquesta història ens ensenya el valor de les petites coses:

A Mabel le gustaba recoger objetos que la gente pensaba que no servían para nada. Lo hacía desde que era pequeña, aunque eso suponía desobedecer a su padre, que siempre la regañaba por llenar su cuarto de trastos. Había tanta diversidad de cuerdas, maderas o metales tirados por cualquier lugar que se acostumbró a caminar mirando siempre a un lado y a otro.

Com la Mabel, hi ha diferents artistes que creen nous objectes amb materials en desús. Us proposem que doneu una ullada a les seves creacions!

Gilbert Legrand: <http://gilbert-legrand.com/>

Christian Voltz: <https://christianvoltz.com/>

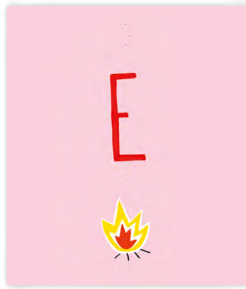
Taps de plàstic
Gilbert Legrand

Cullera de fusta i pinzell
Christian Voltz

Ara és el vostre torn! Obriu bé els ulls, busqueu peces soltes o material de rebuig i porteu-ho a l'escola.

En petits grups, creeu nous objectes i feu-ne una exposició.

Si us ha agradat aquest text bucòlic, segurament quan al final es llegeix «Tambien lo supieron por los sueños» us vindran ganas de tancar els ulls. Si ho feu i algú altre (la mestra, per exemple) continua la narració, és molt probable que pugueu «veure» el que es descriu. És la màgia de les paraules.

Juntaron a toda la aldea en torno a un fuego. Cielo con luna redonda. Y cantaron todas sus emociones para que la noche las recogiera allí arriba con las estrellas. Al día siguiente comenzaron a construir la esperanza activa, que es esa que se crea no solo pensando sino haciendo cosas. Y decidieron caminar hacia la ciudad cargadas con puñados de semillas.

Si, a més a més de «veure» el conte, el voleu «viure», només cal que us organitzeu i **prepareu una dramatització**. Com?

Primer, reviseu el text i repartiu els personatges. Un de vosaltres que faci d'Amaru, un altre de narrador, uns altres sereu les àvies sàvies, les sargantanes, els indígenes i altres personatges que pugueu afegir per millorar la narració.

Penseu després si cal que hi hagi decoració (un mural a la paret, una imatge projectada amb el projector de l'escola, arbres, ocells, etc.).

El vestuari adequat, que no falti!

No us oblideu de la música o de la cançó que canten a la nit, amb la lluna plena presidint la cerimònia.

I si al final us fabriqueu una pancarta amb un lema impactant per defensar la natura, ja ho tindreu. Èxit assegurat.

Podeu representar l'esquetx davant dels companys de les altres classes i també el podeu gravar i enviar-nos-en una còpia perquè la fem arribar a l'autora del llibre (segur que estarà molt contenta i agraïda).

Potser us vindrà més de gust fer la representació amb titelles o amb ombres xineses, o us sentireu més còmodes així. És una altra opció vàlida. Animeu-vos-hi!

L'autora ens explica com és una de les protagonistes del conte a partir de la descripció de les seves mans. Diu:

Sus manos también tienen arrugas. Son grandes, recuerdan a la inmensidad de la Vía Láctea en las noches de verano. En el dedo meñique de la mano izquierda tiene puesto un anillo. Redondo. Color plata. Sin adornos. Un anillo que, en otro tiempo, lo debió llevar en el anular. Ahora ya no le cabe. Las manos se le ensancharon. Quizás de trabajar sembrando en la tierra o de limpiar las aulas de un colegio cuando se queda vacío de niñas y niños por la tarde. Pero, sin duda, son anchas de utilizarlas mucho. Las uñas las tiene cortas y un poco negras en la parte en la que se juntan con la piel. No tiene las manos sucias. A veces, aunque te las laves, hay negruras que no desaparecen. Tiene un corte pequeño y profundo en el dedo índice de la mano del anillo. Pero ya ha cicatrizado.

Partint d'aquestes frases ens podem fer una idea de com és, on treballa, quina edat té, etc. És un bon recurs i sovint el trobem en altres llibres. Són descripcions que ens poden inspirar per escriure nosaltres mateixos sobre persones, animals, objectes o llocs. Ens serveix per saber quin aspecte físic tenen les persones, però també com discuteixen, s'emocionen, riuen o parlen.

Per exemple, la descripció d'una persona:

Era menut, no més alt que jo, l'home més vell que jo havia vist mai. També era prim. En segons quins llocs —sota els braços, al voltant del coll i a l'estómac— la pell bruna i fosca li penjava en plecs, com si s'hagués encongint per dins. Tenia molt poc cabell i una barba llarga, prima i blanca.

O aquesta altra, d'un objecte:

La bicicleta tenia una barra central que anava del manillar fins al seient i de la barra penjava una maleta negra amb la paraula TELÈFONS en lletres majúscules i un número a sota, 217. Tot escrit en blanc. Darrere del seient, al portaequipatge, hi duia molts cinturons curtets i amples.

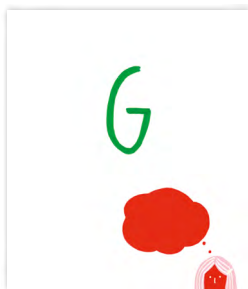
Us proposem que **feu la descripció d'un lloc**, però ha de ser un lloc concret que l'atzar determinarà.

Aneu al pati i proveïu-vos d'un cercol dels que useu a la classe d'educació física. El més petit que trobeu.

Llenceu-lo sense apuntar a un lloc concret. Allà on caigui serà el vostre destí.

Ajupiu-vos i en grups de tres o quatre companys mireu què hi ha al seu interior i tracteu de descriure què s'hi veu. Potser hi ha alguna formiga, pedres de colors, herba, etc. Tot un repte per quan torneu a l'aula i ho deixeu escrit en un full.

El conte de la lletra ge comença així:

Lo que somos, nuestra identidad, depende en gran parte de la memoria. No solo de lo que cada cual recuerde, sino de lo que recordamos entre todas y todos, de la memoria colectiva. Es por eso que hay personas que ponen mucho empeño en que la memoria permanezca impregnada en los lugares.

I després ens explica la història de la Lucía, una noia que recol·lectava records; els seus i els de les altres persones.

Us proposem que vosaltres també guardeu els vostres records en un lloc a la vista de tothom.

Primer heu de fer una llista de les coses boniques que coneixeu, les situacions alegres, els regals immaterials que ens fa la natura.

Quan tingueu els pensaments, busqueu cintes de colors i a cada cinta escriviu una frase amb retolador permanent.

Després aneu al pati de l'escola i busqueu un arbre que serà el vostre ARBRE DE LA MEMÒRIA. Pengeu a les branques les cintes de colors i elaboreu un cartell que hi digui «Arbre de la memòria».

No us oblideu de fer-vos una foto col·lectiva ben bonica davant del vostre arbre.

Us proposem un joc:

Asseguts en cercle, cadascú a la seva cadira. Poseu enmig un barret capgirat (una capsa també serveix) com els que potser heu vist al carrer davant d'algun sensesostre o d'alguna persona que demana almoïna.

La mestra us repartirà una frase a cadascú. Són les frases que corresponen al relat de la lletra hac del llibre. Llegiu-la i intenteu recordar-la.

A continuació, la mestra (o un de vosaltres) anirà llegint el conte i quan digui la frase que teniu a les mans, heu de cridar «prou», «meva», «stop» o alguna indicació que assenyali que cal aturar la lectura.

Després llegiu la vostra frase i dipositeu al barret la targeta o el full que heu llegit.

Si heu estat atents, quan acabi la narració tothom tindrà les mans buides i al barret trobareu el text complet.

Quan acabi el joc, comenteu les vostres vivències sobre els sensesostre.

Les frases

Lucas tiene seis años y hay dos cosas que son sus preferidas: investigar cómo son los hongos que ayudan a hacer el pan y saludar a la gente que vive en la calle.

En relación con los hongos, le parece increíble que algo que no se ve sea capaz de hacer que una masa hecha con agua, harina, levadura y una pizca de sal, crezca cuando se deja reposar.

En lo que se refiere a saludar a las personas que viven en la calle, es algo que comenzó a hacer desde que era bastante pequeño.

Como cuando se pisa una casa de suelo de madera sin querer que cruja.

Parece como si, por donde él camina, el asfalto de la ciudad se convirtiera en un suelo blando de hojas y hierba y tierra húmeda.

Le gusta caminar sin hacer ruido.

Agarrado a la mano de su madre, se fija en que hay personas sentadas en una esquina o en un soportal pidiendo dinero o algo de comida.

A veces son hombres.

Siempre son personas solas.

Personas que no tienen un hogar.

Aunque a su madre y a él les gusta caminar de la mano, a Lucas siempre le queda libre la otra para poder moverla de un lado a otro con ese gesto que, en cualquier lugar del mundo, se interpreta como un «hola».

Y, después del saludo de Lucas, siempre hay una respuesta de la persona que vive en la calle.

Puede ser una palabra, un guiño de ojo, otro saludo con la mano.

A menudo, acompañado de una sonrisa.

Un día, un hombre con una barba gris casi blanca le dijo después de que le saludara «Más que calmar el hambre, lo que necesitaba es ese saludo que me has regalado».

Y, desde entonces, Lucas siente como si hubiese un hilo que le conectase con cada una de estas personas que están en las esquinas de las ciudades.

Cuando camina por la calle ese hilo hace que, aunque su madre dé un paso detrás de otro con prisa, él encuentre un momento para saludar e intercambiar una sonrisa.

I per acabar...

Us heu fet una idea de la quantitat de possibilitats creatives que ens obren les lectures d'aquest llibre. Es tracta de fer una primera lectura i concretar la paraula o idea que vulgueu aprofundir. Després només cal que us imagineu una activitat relacionada i, si pot ser, divertida, estimulant, creativa, màgica.

Va! Que segur que teniu idees molt millors que les que us hem proposat.

Amb el relat de la lletra i, per exemple, penseu amb el pas del temps, amb els rellotges de Dalí, amb el gnòmon, etc., i segur que us ve al cap alguna activitat a fer amb els vostres alumnes.

I recordeu que la lectura és la millor assignatura!